

Moara cu noroc

de Ioan Slavici:

(prezentare generală)

Alături de Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici este un clasic al literaturii românești, completând fericit peisajul literar din a doua jumătate a sec. al XIX.-lea. Este defapt primul mare scriitor al Transilvaniei; este un creator complex, excepțional nuvelist, romancier, dramaturg, publicist și memorialist.

Contribuția lui Slavici la dezvoltarea prozei românești:

Prin creația lui Slavici proza românească dobândește o consolidare a dimensiunii realiste și o remarcabilă deschidere spre psihologic.

1. Consolidarea dimensiunii realiste

Prin nuvelele și romanele sale Slavici a demonstrat necesitatea prezentării realității așa cum este ea. Slavici respinge înfrumusețarea, prezentarea idilică a satului românesc.

Departate de imaginea sămănătoristă, satul lui Slavici este un spațiu tensionat din cauza inegalității sociale, un spațiu al rivalităților pentru avere. Cu Slavici se consolidează reflectarea realistă, obiectivă a realității rurale, ceea ce va constitui punctul de plecare al realismului obiectiv, impus de Liviu Rebreanu.

Agârbiceanu, referindu-se la contribuția lui Slavici, la progresul realizat de acesta în reflectarea satului și a țăranului, preciza: *proza literară ardeleană își are începutul în nuvelele lui Slavici.*

Slavici oferă o imagine autentică a satului românesc, observat în momentele lui rituale: nașterea, nunta, sărbătorile, moartea. De exemplu în nuvela *Pădureanca* Slavici descrie obiceiurile de la seceriș; în nuvela *Gura satului* prezintă obiceiurile de la pețit; în nuvela *La crucea din sat* descrie muncile agricole; în *Moara cu noroc* obiceiurile de Paști; în nuvela *Pădureanca* obiceiurile de la nuntă și la înmormântare.

Slavici este atent și la spiritualitatea țărănească concretizată în proverbe, zicători, sentințe populare.

În concluzie, Slavici -prin nuvelele sale- realizează un tablou etnografic al satului ardelean, lipsit de orice intenție de idilizare.

2. Deschiderea spre psihologic

Slavici este primul scriitor, care demonstrează că sufletul țăranului este un univers bogat și demn de interes.

Personajele lui Slavici nu sunt schematice, simple, primitive, ci sunt indivizi înzestrați cu o bogată viață interioară, capabil de sentimente, trăiri profunde. Slavici își înzestrează personajele cu complexitate psihologică, cu calități și defecte, cu acel *amestec de bine și rău, ce se află la oamenii adevărați*, după cum observă George Călinescu.

Slavici își pune personajele în situații limită când trebuie să aleagă între solicitări simultane, dar care se exclud reciproc (Ghiță din *Moara cu noroc*). Asupra personajului se exercită constrângeri deformatoare ale partenerului, ale familiei sau ale satului (*Gura satului*). Din aceste situații rezultă drame ale demnității și ale vanității (mândriei). Slavici este un maestru al analizei psihologice; știe să urmărească gradat instalarea crizei sufletești și evoluția ei de la primele semne până la punctul culminant.

Procedee ale analizei psihologice: acumularea lentă a faptelor (*Moara cu noroc*), descrierea celor mai fine mutații sufletești, notarea reacțiilor fiziologice, monologul interior, dialogul conflictual, legătura dintre criza sufletească și cadrul natural, deplina motivare socială și psihologică a dramelor. Slavici este creatorul nuvelei realiste-psihologice românești.

Moara cu noroc

Este o nuvelă psihologică și realistă remarcabilă prin complexitatea personajului principal, prin compoziție, prin observație psihologică și socială.

A vedea în personajul principal doar un individ dezumanizat din cauza setei de bani ar însemna o simplificare nepermisă a nuvelei și a personajului, mai precis, o reducere a acestuia numai la una din laturile sale fundamentale. Personajul trăiește o dramă profundă a indeciziei, a imposibilității de a alege între două soluții simultane, dar contradictorii.

Personajul principal trăiește și o dramă a vanității rănite. Împotriva părerii generale, Ghiță nu este un om slab, dimpotrivă, setea de bani o întâmpină o puternică rezistență atunci când este vorba de pierderea cinstei. Reacțiile personajului, mai ales în a doua parte a nuvelei au la bază setea de răzbunare asupra aceluia care l-a supus unor umilințe repetate.

Acțiunea nuvelei este plasată în mediul ardelenesc în a doua jumătate a secolului al XIX.-lea. Atenția se concentrează asupra lui Ghiță, a cărui evoluție este urmărită pe fundalul unei lumi stăpânită de violeță, de crimă și de corupție.

Începutul nuvelei stă sub semnul înțelepciunii populare, exprimate de mama Anei: *omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibei tale te face fericit*, deci omul trebuie să fie mulțumit cu rostul lui, să nu-și schimbe locul și tradiția de dragul bogăției și al câștigului ușor. Întreaga nuvelă se conformează acestui principiu. Esența nuvelei o reprezintă zbaterea dramatică a personajului principal, lupta acestuia cu sine însuși și cu ceilalți.

La începutul nuvelei Ghiță apare ca un om harnic și cumsecade, care trudește din greu pentru întreținerea familiei; nemulțumit de condiția sa, el dorește sincer să-și schimbe viața, să trăiască altfel: *să cârpec și mai departe cizmele oamenilor, care umblă toată săptămâna în opinci ori desculți, iară dacă duminica e noroi își duc cizmele până la biserică, și să ne punem pe prispa casei la soare, privind eu la Ana, Ana la mine, amândoi la copilaș, iară d-ta la tustrei. Iacă liniștea colibei.*

Împotriva sfaturilor soacrei, Ghiță hotărăște singur să se mute la Moara cu noroc pentru a face avere; deși locul e rău, izolat, în calea tâlharilor, Ghiță hotărăște tot singur și își asumă toate riscurile. Stabilite la han, prin hărnicia sa, reușește să transforme locul neprimitor într-un popas plăcut pentru călători. Ghiță dovedește în același timp și o capacitate de adaptare.

După o scurtă perioadă de mulțumire și de prosperitate, Ghiță descoperă că adevăratul stăpân al locurilor este Lică Sămădăul. Primul semn îl pune pe gânduri: porcarii lui Lică vin, mănâncă, beau și pleacă fără să plătească; Ghiță nu este un om slab, el intuiește ce-l așteaptă și se pregătește de rezistență morală, cumpărându-și pistoale, aducându-și câini și tocmind o slugă.

Chiar de la prima întâlnire cu Lică își dă seama de adevăratele intenții ale acestuia și refuză orice colaborare: *Eu nu stau aici ca să țin seamă despre cei ce vin și trec și așa nici nu-i prea știu.* Este însă repede redus la tăcere și silit la colaborare de Lică Sămădăul, care îi ia toți banii sub formă

de împrumut; lui Ghiță nu-i rămân prea multe posibilități, pentru că denunțându-l pe sămădău și-ar putea pierde banii.

Prima greșală a lui Ghiță este acceptarea grăsunilor trimiși de Lică. Treptat, cârciumarul face tot mai multe compromisuri; el ajunge astfel la încrucișarea unor motivații puternice, dar opuse: pe de o parte dorința de a rămâne om cinstit, dar sărac, iar pe de alta tentația câștigului ușor, dar care înseamnă pierderea cinstei.

Cârciumarul începe un joc al disimulărilor: pe față îl informează pe Lică, dar în ascuns ia legătura cu jandarmul Pinte. El își propune să-și facă acest joc 2-3 ani, până strânge ceva avere. Socoteala sa este greșită: el nuși dă seama că Lică cere totul, o supunere deplină și necondiționată. Asocierea cu răul nu se produce ușor, ci are consecințe profunde asupra cârciumarului, care-și pierde liniștea sufletească, bucuria câștigului cinstit și seninătatea.

Cârciumarul este chinuit de remușcări; zbaterea sa este cu atât mai dramatică, cu cât el este conștient de decăderea sa. Cârciumarul opune sămădăului o rezistență susținută reacționând puternic împotriva umilirii: *Îmi iai banii! Să-ți fie de bine! Mi-ai luat liniștea sufletului și mi-ai stricat viața: să-ți fie de bine! Dar să nu crezi că mă ții legat, să nu crezi că te prinde să mă iai în bătaie de joc!; Lică, nu crede că poți să mă ții de frică. Dacă ești om cuminte, caută să te pui la bună înțelegere cu mine.*

Ghiță își dă seama de propria sa degradare morală prin asocierea cu sămădăul; în discuțiile cu acesta răzbate un fel de revoltă neputincioasă împotriva celui mai tare: *Nu te juca dar cu mine. Gândește-te că tu m-ai făcut să nu mai am multe de pierdut și bagă de seamă să nu mai perd și cele ce am! Să-ți fie frică de mine!*

Devenind tot mai mult omul lui Lică, Ghiță se schimbă radical: dintr-un om sociabil, deschis, devine un om închis în lumea propriilor sale gânduri, veșnic preocupat de propria sa familie. Din dorința de ași opcroti familia el o ține pe Ana departe de problemele și gândurile sale; armonia, seninătatea, veselia dispar treptat din familia sa.

Ghiță acceptă să schimbe banii murdari ai lui Lică și să-i dea informațiile necesare; el prinde gustul banului nemuncit și drept rezultat lăcomia sa se amplifică tot mai mult. Prima lovitură morală o reprezintă luarea banilor de către sămădău; a doua implicarea sa în procesul împotriva lui Lică și a oamenilor săi. Ghiță este nevinovat, dar apariția la proces alături de porcarii bănuți de crimă, îl descalfică. Reputația sa de om cinstit, autoritatea sa morală se prăbușesc; înstrăinat de propria sa familie, condamnat la disprețul oamenilor, umilit de repetate ori de sămădău, Ghiță încearcă o aprigă sete de răzbunare împotriva sămădăului.

El își dă seama foarte bine, că datorită lui Lică a pierdut totul: mulțumirea câștigului cinstit, liniștea și fericirea familiei, respectul oamenilor; gestul său din final, abandonarea Anei în brațele sămădăului este în fond o încercare disperată de răzbunare.

Din nou, socoteala sa este greșită, crezând că femeia va rezista până când el va aduce pe jandarm pentru a-l prinde pe sămădău cu dovezi compromițătoare asupra lui: *Tare om ești tu, Ghiță, grăi Pinte pe gânduri. Și eu îl urăsc pe Lică; dar n-aș fi putut să-mi arunc o nevestă ca a drept momeală în cursa, cu care vreau să-l prind.*

Uciderea Anei este pe fond o expresie a iubirii profunde pentru că viața lor din acest moment ar fi fost imposibilă.

Sfârșitul lui este o ilustrare a eticismului ardelean însensul că Ghiță a greșit trădându-și tradiția și părăsind munca cinstită de dragul câștigului ușor, al banilor.

Lică Sămădăul este un personaj la fel de complex și complicat. Fără îndoială are câteva calități: inteligent, temerar, bun cunoscător al oamenilor, autoritar, voluntar, dar aceste calități sunt puse în slujba răului.

Este un om tare, al cărui scop este puterea, prin care să-i supună și să-i manevreze pe ceilalți. Față de Ghiță adoptă o adevărată tactică a domesticirii: îi obosește adversarul prin așteptare prelungită, lăsându-l pe cârciumar să se frământa, să se macine în gol.

Ca o demonstrație de forță, își trimite oamenii, care mănâncă, beau și nu plătesc. Când apare la han, intră pe ușa din dos, sugerând astfel că el este adevăratul stăpân al locurilor: *Aci, la Moara cu noroc, nu putea să stea nimeni fără voia lui Lică: afară de arândaș și afară de stăpânire mai era și dânsul care stăpânea drumurile și în zadar te înțelegi cu arendașul, în zadar te pui bine cu stăpânirea, căci, pentru ca să poți sta la Moara cu noroc, mai trebuie să te faci și om al lui Lică.*

Chiar de la prima discuție Lică îi pune în vedere lui Ghiță că trebuie să colaboreze cu el: *Ori îmi vei face pe plac, ori îmi fac rând de alt om la Moara cu noroc.* Lică se autocaracterizează, dezvăluindu-și brutalitatea și cinismul: *Eu sunt Lică, sămădăul... tu vezi un lucru: că umblu ziua-n amiaza mare pe drumul de țară și nimeni nu mă oprește în cale, că mă duc în oraș și stau de vorbă cu domni".*

Bun psiholog, Lică intuiește slăbiciunea cârciumarului: *Te știi om, care ține la bani.* Pentru a paraliza orice intenție de nesupunere, Lică ia toți banii cârciumarului sub formă de împrumut. Faptele lui Lică sunt: înșelăciune, furt, crimă. El se conduce după un cod moral propriu în afara legilor și a statului.

În raporturile cu Ghiță își calculează cu atenție fiecare lovitură, lovind în demnitatea omului, în mândria bărbatului, în autoritatea sa de soț și părinte, de stăpân al hanului; și nu în ultimul rând în imaginea sa de om cinstit.

Lică urmărește o subordonare totală; treptat, el înlătură toate elementele pe care s-ar putea sprijini cârciumarul, nelăsându-i decât o singură posibilitate: colaborarea cu Lică.

O demonstrație de forță este crima și procesul, care urmează; printr-o singură lovitură, Lică își realizează mai multe scopuri: scapă de martori nedoriți (femeia, Buză-Ruptă și Săilă); îl implică pe Ghiță, care deși este nevinovat, prin apariția sa la proces alături de porcarii bănuți de crimă, se descalifică (pierde stima și încrederea celorlalți); scapă nepedepsit, protejat de marii proprietari de turme de la oraș.

Lică este un om crud pentru care a ucide un om este o faptă obișnuită: *Acum sângele cald e un fel de boală, care mă apucă din când în când pentru că tu nu știi încă... ce grozavă e plăcerea de a lovi pe omul care te supără...*

Pentru a-și realiza scopurile, Lică este în stare de orice. Pentru a-l lipsi pe Ghiță de sprijinul familiei, îi atrage la început pe copii, și apoi pe Ana. Ana face și ea parte din planul de supunere totală a bărbatului prin femeie. Aceeași tărie de caracter o dovedește și în final, când dându-și seamă că nu mai are nici o șansă, se sinucide.

Personajul exercită permanent o fascinație diavolică asupra celor din jurul său, acest lucru este intuit de Ana: *...e om rău și primejdios; asta se vede în ochii lui, din rânjelul lui și mai ales din căutătura ce are, când își roade mustața cu dinții. E om pătimaș, Ghiță, și nu e bine să te dai prea aproape de el.*

Ana își iubește familia (soțul și copiii) și suferă, când Ghiță nu-i împărtășește gândurile lui. Neglijată, ea iese treptat de sub influența soțului pentru a intra sub fascinația lui Lică. Deși la început îl evită pe Lică, intuind fondul rău al acestuia, traptat este impresionată de caracterul puternic și bărbăția lui. Ea este o victimă înstrăinată de soț, abandonată de Lică Sămădăul.